

Inklúzió az óvodában

„Startcsomag” autizmus spektrum
zavarokkal élő gyermekeket befogadó
óvodák számára

1.

Üdvözljük a Startcsomag olvasóit!

Az AUT-PONT Alapítvány kiadásában megjelenő „AUT-PONT FÜZETEK” áttekintést nyújtanak, hasznos információkat biztosítanak az autizmussal élő személyek ellátásában, segítésében szerepet vállaló szakemberek munkájának támogatása érdekében tájékozottságuk bővítésével az autizmus terén.

Ebben a füzetben azoknak a szakembereknek, segítőknek, szülőknek szeretnénk néhány bevezető gondolatot átnyújtani, akik először találkoznak óvodai környezetben autizmussal, vagy Asperger szindrómával élő gyermekkel. Nem hisszük azt, hogy kiadványunk a felkészülés elegendő eszköze, viszont reméljük, hogy aki elolvassa, késztetést érez e gyermekek és sajátosságaik további megismerésére, megértésére, fejlesztésük hatékony módszereinek elsajátítására vagy egyszerűen arra, hogy a mindennapokat jobbra tegye.

Az önök óvodájában is bizonyára több olyan gyermek van, aki valamiért kilóg a sorból, valamiért nem, vagy nehezen tud beilleszkedni. Lehet, hogy ezt az autizmus okozza, csak ezt még senki sem erősítette meg. Mindnyájunk közös érdeke, hogy ők is megtalálják a helyüket a csoportjukban, jobban be tudjanak illeszkedni társaik közé, jól érezzék magukat és sikeresek legyenek. Ha hozzájuk értő módon közelítünk, sokkal kellemesebbé tehetjük az óvodában töltött időt a gyermek, társai és az óvodapedagógusok számára egyaránt.

Összegyűjtöttük azokat az alapvető információkat, melyekkel mindenkinek célszerű tisztában lenni, akinek az autizmussal élő gyermekek segítése, nevelése feladata lehet. Szó esik majd a fejlődési zavar jellemzőiről, tüneteiről, illetve arról, hogy ezek megléte hogyan befolyásolja az ilyen gyermekek gondolkodását, viselkedését. Megmutatjuk, hogyan célszerű kialakítani a környezetet, hogyan küzdhetjük le az autista gyermekek kommunikációs akadályait, hogyan kezelhetjük viselkedésproblémáikat, illetve hogyan készíthetjük fel az őket segítő szakembereket, a társaikat, a szülőket egy ilyen gyermek befogadására.

Reméljük, hogy kiadványunkat hasznosnak tartja majd az óvoda közössége, és ez által hozzájárulunk ezeknek a különleges embereknek a szélesebb társadalmi elfogadásához.

Összeállította: Csefkó Monika, Csepregi András

Kiadja:

AUT-PONT Autista Gyermekekért és Fiatalokért Alapítvány

5600 Békéscsaba, Kereki síkátor 11.

Telefon: 06-66-530-690, 06-30-555-9345

E-mail: autpont@autpont.hu

Honlap: www.autpont.hu

AUT-PONT Alapítvány 2012.

A kiadvány elkészítését a Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány „Fogyatékos személyek országos, megyei és helyi szervezeteinek a fogyatékos személyek esélyegyenlőségét elősegítő szakmai programjainak és szolgáltatásainak támogatása 2011” programja támogatta.

Az AUT-PONT Alapítvány projektjének kódszáma: 11121/60.

A projekt megnevezése:

Autizmussal élő személyek társadalmi környezetének kommunikációs akadálymentesítése a „mindennapok diszkriminációjának” enyhítése érdekében Békés megyében.

A kiadvány elkészítését a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium és a
Fogyatékos Személyek Esélyegyenlőségéért
Közalapítvány támogatta.

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

MI AZ AUTIZMUS? KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK AZ AUTIZMUSRÓL

*„Nagyon nehéz egy olyan emberrel kommunikálni, akinek az anyanyelve nem egyezik a miénkkel. És az autizmus több, mint nyelv és kultúra: az autizmussal élők minden társadalomban „külföldiek”. Előbb-utóbb fel kell adnod azt a feltevésedet, hogy egy hullámhosszon vagytok...Hamarosan az a biztonságérzeted is megszűnik, hogy te nyeregben vagy saját ismerős területeden, és hagyni fogod, hogy a gyermeked megtanítsa kicsit az ő nyelvén kommunikálni és engeded, hogy bevezessen téged az ő világába.”
(Jim Sinclair)*

Mi az, hogy autizmus spektrum zavar?

A fejlődés olyan összetett zavara ez, amelynek tünetei a kölcsönös kommunikáció, a társas kapcsolatok, a viselkedés és gondolkodás szokatlan tüneteiben nyilvánulnak meg. Az autisztikus spektrum kifejezés azért használatos, mert e sérülés lehet egészen enyhe, de más esetben szélsőségesen súlyos is. A megnyilvánulás formái szintén nagyon változatosak. Sok érintett személy esetében tanulási zavarokkal is társul, míg néhányan átlagos vagy átlag feletti intelligenciával rendelkeznek.

Mi a különbség az autizmus és az Asperger szindróma között?

A szélsőségek ellenére a spektrumba tartozó személyek mindegyikére jellemző a társas kapcsolatok, a kommunikáció és a rugalmas gondolkodás minőségének zavara.

Az autizmus és az Asperger szindróma egyaránt az autisztikus kontinuum része, köztük elsősorban a színvonalbeli különbséget tudjuk megragadni. Az Asperger szindrómát gyakran azonosítják a magasan funkcionáló autizmussal. Kétségtelenül vannak hasonlóságok, de fontos kiemelnünk, hogy a kettő nem ugyanaz. A spektrum jobb képességű pólusán található személyek, mint az Asperger szindrómások többsége átlagos vagy átlag fölötti intelligenciával, kiváló speciális – pl. matematikai – készséggel rendelkeznek és kevesebb nyelvi problémával küzdenek. Gyakran folyamatosan beszélnek, bár időnként túl körülményesen, dagályosan. Vannak, akik kiemelkedő verbális készségekkel rendelkeznek, és szívesebben szocializálódnak, mint autizmussal élő társaik. Azonban társas helyzetekben és szervezőképesség terén jelentős segítséget igényelnek, hogy pozitív magatartásuk tartósan fenntartható legyen. Egyes helyzetekben kimondottan nehezen alkalmazkodnak.

Milyen gyakori az autisztikus spektrum-zavar?

Az ezredforduló táján végzett gyakoriságvizsgálatok adatai szerint ezer ember közül 5-6 él enyhébb/súlyosabb tünetekkel. Ez a gyakoriság Magyarországon 50-60 ezer autizmussal élő embert sejtet. Az utóbbi évek nemzetközi statisztikái már 0,8-1%-os gyakoriságot jeleznek és 1,2-1,4%-os feltételeznek az 5-9 éves gyermekek körében. Bár az enyhén érintett személyek többségének ritkán van szüksége speciális ellátásra, mégis hasznos, ha idejében felismerik állapotukat, és megértéssel fogadják sajátos viselkedésüket, különös szokásaikat, személyiségüket.

Milyen a nemek aránya?

A "klasszikus" autizmus esetében 4:1, az Asperger szindróma esetén 9:1 a fiúk-lányok aránya.

Mik a diagnózis szempontjai?

Minden autisztikus spektrumhoz tartozó sérülés esetében a társas kapcsolatok, a társas kommunikáció és a fantázia területe sérült. A gyermekpszichiáter a viselkedés e három fő területét vizsgálja, ha az autizmus gyanúja felmerül. Ezeket összességében a sérülések triászának nevezzük.

A szociális interakciók, azaz a **társas helyzetek**, kortárs kapcsolatok, az érzelmek kölcsönös megosztása gyakran megoldhatatlanul nehéz feladat az autizmussal élő személyek számára. Gyakran mások iránt közömbösnek tűnnek és magányosak. Néhányan viszont túlságosan óvatlanul teremtenek ismeretséget.

Jelentős nehézségek mutatkoznak a **kölcsönös nyelvi és nem nyelvi kommunikációs helyzetekben**: többségük nem érti, vagy félreérti, és pontatlanul használja a szavakat, mimikát, gesztusokat, arckifejezéseket.

Gyakori a minőségileg **változatos érdeklődés és játék, valamint a képzelőerőt is igénylő tevékenységek hiánya**. Jellemzőes például a könyvlapok órákon át tartó pörgetése, ismétlődő furcsa mozgások, vagy tárgyak sorba rakosgatása.

A fenti három fejlődésterület jellegzetes sérülései mellett említésre méltó tünet még az ismétlődő (repetitív) viselkedés és a változásokkal szembeni aktív ellenállás.

Milyen okok állnak az autizmus spektrum zavar hátterében?

A pontos választ, az igazi okot még nem ismerjük. Egyes kutatások szerint fontosak a genetikai adottságok: valószínű, hogy egy genetikai sérülékenységen alapuló agyi fejlődési zavar felelős az állapot kialakulásáért. Néhány esetben kapcsolat lehet fertőzésekkel, szülési sérülésekkel, idegrendszeri kórképekkel.

Tehát az ok nem az, hogy a szülők tesznek, vagy nem tesznek valamit.

Milyenek az értelmi képességek?

Az autizmus mellett gyakori a súlyos értelmi és tanulási akadályozottság, a részképességek (írás, olvasás, stb.) zavara, de az átlagos, és néha átlag feletti értelmi képesség is.

Más-e az autizmussal élő emberek megjelenése?

Az autizmusnak nincsenek látványos fizikai tünetei. Furcsa viselkedésük néha feltűnő lehet, például amikor a kezüket rázzák, megpöcögtenek bármit, ami mellett elmennek. A látványos testi elváltozások hiánya miatt sokkal nehezebb a környezettel megértetni és elfogadtatni ezt a különös állapotot.

Gyógyítható-e az autizmus?

Sajnos még nem ismerünk olyan hatékony kezelést, amely az autizmus tüneteit megszünteti. A legmegfelelőbb beavatkozás a korai életévekben megkezdett, intenzív speciális fejlesztés, oktatás, amely segíti a képességek kibontakoztatását, szükség esetén felnőttkorban is.

Szükségük van-e a gyerekeknek speciális oktatásra?

Nagyon fontos a korai fejlesztéstől kezdve, hogy a gyermek egyénre szabott átgondolt pedagógiai program szerint szakszerű oktatásban részesüljön, ha szükséges, még felnőtt korában is. A tanköteles korú gyermekek között van, aki számára ezt legmegfelelőbben az általános iskola tudja biztosítani szakképzett tanácsadókkal együttműködésben. Az autizmussal élő óvodás és iskolás gyermek számára a jól szervezett, zavaró, felesleges ingerektől mentes fejlesztő környezetet biztosító speciális csoport a legjobb választás. A helyszíntől függetlenül, a fejlesztést vállaló intézmény szakembereinek meg kell érteniük a gyermek sérülésének természetét és ennek pedagógiai következményeit.

Az autizmus tünetei az óvodai környezetben rendkívül változatos módon jelennek meg az egyes tünetcsoportokban felmerülő problémák súlyosságának függvényében.

A tünetek összefoglalása

	Társas kapcsolatok	Kommunikáció	Képzelet és mintha játék
Enyhe	Interakciót kezdeményez; Csoportos helyzetekben nehezen alkalmazkodik; Mások gondolatait nehezen találja ki; Nem empátikus;	Saját érdeklődésének megfelelő témáról beszél; Nem veszi figyelembe a másikat, gyakran akkor is folytatja a mondanóját, ha a társát már nem érdekli;	Megtanult néhány játékszabályt; Nem tud spontán megnyilvánulni;
Mérsékelt	Eltűri az interakciót, de ő maga nem keres társas helyzeteket;	Alapszükségeit megpróbálja közölni;	Képes társaival együtt játszani és azok tevékenységét utánozni; Játéktevékenysége repetitív,
Súlyos	Nem érdeklődik a társas kapcsolatok iránt; Nincs tudatában, hogy az embereknek különböző gondolatai támadhatnak;	Nem érzi szükségét annak, hogy másokkal kommunikáljon;	Súlyosan sérült a fantáziája, képzelőereje, kreativitása; Nem tudja kiszámítani, mi fog történni;

Lorna Wing continuum elmélete alapján

TOVÁBBI JELLEMZŐK – ERŐSSÉGEK ÉS GYENGESÉGEK

A gondolkodás és a viselkedés furcsaságai komoly problémát jelenthetnek egy autizmussal élő gyermek számára egy többségi csoportban. Azonban ezek egy része éppen a gyermek erősségei közé sorolható. Ha ezt az óvónő felismeri, akkor a megfelelő módszer alkalmazásával megtalálja az utat az autizmussal élő gyermek fejlesztéséhez.

- **Szűk körű, megszállott érdeklődés**

Ez esetenként oly mértékű, hogy a gyermek képtelen bármi másra összpontosítani, de az adott témában valóságos kis szakértő. Meg kell találni a módját, hogyan közelítsünk egyéb témákhoz az ő érdeklődésén keresztül. Ne akarjunk megszabadulni a mániájától! Egyrészt nem fog sikerülni, másrészt másik jön majd a helyébe. Inkább használjuk ki ahány módon csak tudjuk. Egy óvónőben sok kreativitás rejlik, éljünk vele!

- **Az azonossághoz való ragaszkodás**

A gyermeket hatalmába keríti egy olyan érzés, hogy bizonyos dolgokat mindig ugyanúgy, vagy ugyanott csináljon, saját szempontjai szerint. Ezek a szempontok számunkra sokszor megfeythetetlenek. Pl. a gyermek érkezéskor a polcokon lévő játékokat, eszközöket átrendezi. Nekünk valószínűleg fel sem tűnt, hogy tegnap a piros maci volt a baloldalon és a kék autó pedig jobbról a második volt. Nekünk mindegy, neki nem. Muszáj visszatennie ezeket olyan sorrendbe, ahogyan ő látta. Ez nem zavar senkit, engedjük meg neki. Egy tipikus fejlődésű gyermek érdeklődését valószínűleg egy új játék kelti fel. Az autizmussal élő gyermek szinte biztos, hogy a már jól ismertet választja. Nem szeretik a változást, az számukra bizonytalanságot jelent, mely szorongáshoz vezet.

- **A tárgyaknak csak egy részlete érdekli, nem maga a tárgy**

Ezt a szakirodalomban Centrális Koherencia Deficitként találjuk meg. Az autizmussal élő gyermek széles mosollyal közelít felénk. Kellemes érzés fut rajtunk végig: nekem örül, szeret engem! Sajnos a valóság sokszor kiábrándító. A gyermek nem az adott személynek örült meg, csak meglátott valamit rajta, ami felkeltette az érdeklődését. Talán megcsillant a szemüvege, fülbevalója, vagy valamilyen kép volt a pólóján. Csak ezt a kis részletet érzékelte, ennek örült meg. Egy autista lány úgy magyarázta ezt, hogy képzeljük el, amint pl. egy alufólia hengerébe belenézünk. Nem látjuk az egész konyhát, csak pl. a villanykapcsolót vagy a kenyérpirító gombjait. Ez az oka annak, hogy nem tudnak tárgyakat, fogalmakat összekapcsolni. Ezért nem szokványos módon játszanak a játékokkal sem, pl. a kisautót sok esetben nem tologatják, inkább a kerekeit forgatják.

- **Szenzoros torzulás és hiperszenzitivitás (túlérzékenység), túl sok/erős inger**

Az autista gyermek nagyon érzékeny lehet olyan ingerekre, melyeket mi észre sem veszünk. Kimondottan nehéz megértenünk és elfogadnunk olyan dolgokat, melyeket mi magunk nem érzékelünk, de ebben az esetben valós túlérzékenységről, és nem „hisztiről” van szó, mely bármely érzékszervüket érintheti. Sok autista gyermek bizonyos zajokat elviselhetetlennek tart (pl. porszívó, vagy akár amikor a fűtés bekapcsol). Úgy tűnik, mintha a hangos zajok zavarnák őket, viszont ők maguk sokszor szinte kiabálva beszélnek. Másokat bizonyos fények (neon) zavarnak. Ezeket mind kiküszöbölhetjük, ha már megismertük a gyermeket, és tudjuk, hogy mi irritálja. Ha segít, használjunk bátran fejhallgatót, fül dugót, napszemüveget. Pl. előfordul, hogy nem hajlandók bizonyos ruhadarabokat felvenni, mivel azok viselése - bármilyen hihetetlen - fáj nekik. Ha azt látjuk, hogy a gyermek feszült, odamegyünk hozzá, beszélünk hozzá, megöleljük, próbáljuk megvigasztalni, de ezzel csak tovább ingereljük, fokozzuk a szorongását, tehát ezt mindenképpen kerüljük. A szorongás és idegesség egyre fokozódhat a nap során, majd egyszer csak robban. Nagyon fontos, hogy figyeljünk az intő jelekre egész nap, hogy be tudjuk azonosítani a kiváltó okokat, és próbáljuk ezeket elkerülni.

- **Irracionális félelmek, fóbiák**

Az autista gyermek félhet olyan dolgoktól, tárgyaktól, helyzetektől, melyek számunkra semmiféle fenyegetést nem jelentenek, pl. sikítanak félelmükben, ha a mosdóban beindul a ventilátor, vagy valamilyen színű, textúrájú talajra nem mernek rálépni.

- **Repetitív**

- **mozdulatok:** autista gyermekeknél gyakran megfigyelhetők bizonyos sztereotíp mozgások, pl. kezükkel röpködő mozgásokat tesznek, vagy előre-hátra ringatóznak.
- **beszéd:** a gyermek egy-egy kifejezést, szót újra és újra megismétel, vagy egyfolytában saját érdeklődési köréről beszél tekintet nélkül arra, hogy másokat ez nem érdekel, vagy már rég lezárták az adott témát.
- **tevékenységek:** pl. kockák egymásra pakolása, ceruzák, kisautók sorba rendezése újra és újra. A rutin és a rend szeretete és az erre való igény következtében az autista gyermekek gyakran kimondottan precízek. Szívesen végeznek olyan repetitív tevékenységeket, melyeket a többiek unalmasnak tartanak.

- **A közös figyelem hiánya**

Ha valamit próbálunk megmutatni egy autista gyermeknek, általában nem követi tekintetével az ujjunkat. Nehezen irányítható a figyelme, de ha sikerült lekötni, utána már feloldani nagyon nehéz.

- **Információ feldolgozás**

Az autista gyermeknek jóval hosszabb időre van szüksége ahhoz, hogy a különböző csatornákon érkező információt feldolgozza, különösen, ha beszédről van szó. Ezért nagyon fontos, hogy ezt ki tudjuk várni, és adjunk elég időt a gyermeknek, hogy reagáljon.

- **„Tudat-teória” gyengesége**

Az autista gyermek azt hiszi, hogy amit ő tud vagy gondol, azt mások is tudják, illetve ugyanúgy gondolják. Nem tudják beleképzelni magukat más helyébe, nem tudják kiszámítani, hogy egy-egy cselekedetük hogyan hat másokra.

- **Sziget-szerű képességek**

Kimondottan egyenetlen teljesítményt nyújthatnak, pl. rendkívüli képességeik vannak a matematikában, az anyanyelvvel viszont alig boldogulnak, vagy éppen fordítva. Ha egy autista gyermek 'a' témában rendkívül tájékozott, nem feltételezhetjük, hogy hasonlóan eredményes lesz 'b' vagy 'c' téren is. Nehezen tudnak koncentrálni. Ha egy foglalkozáson a tudnivalók zöme csak auditíve hangzik el, akkor az autista gyermek számára az információ nagy része elvész.

- **A memória sajátosságai**

Az autista gyermekeknek esetenként rendkívüli memóriájuk van. Pl. egyetlen alkalommal látnak egy rajzfilmet, majd másnap képesek pontosan, akár szóról szóra felidézni. Ezt fejlesztésükkel fel lehet használni, de tisztában kell lennünk azzal, hogy az esetek többségében csak ismétlésről van szó. El tudja ismételni, amit hallott, de sajnos nagy részét nem érti.

- **Merev, rugalmatlan gondolkodás**

Ezeknek a gyermekeknek gondot jelent a változások kezelése, ezért gondosan meg kell terveznünk az átmeneti időszakok (foglalkozások közti szünetek, ebédidő, szabadfoglalkozás) struktúráját. Újabb probléma számukra, ha a különböző óvónők, gondozók hasonló helyzeteket, feladatokat eltérően kezelnek, illetve várnak el. Ezért rendkívül fontos, hogy a felnőttek pontosan egyeztessenek egymással.

Az Asperger szindrómás gyermekek nem tudják, mi az a tapintat, még annyira sem, mint kortársaik. Azt mondják, amit gondolnak, ezzel esetenként megbánhatnak másokat. Emiatt a gyermek durvának, neveletlennek tűnhet. Ha ezzel tisztában vagyunk, könnyebben megértjük és elfogadjuk a hasonló helyzeteket.

- **Társas helyzetek bizonytalan kezelése**

A legtöbb Asperger szindrómás gyermek szeretne barátokat, szívesen részt venne társai tevékenységében, azonban nehezen érti a csoport viselkedését, szabályait, dinamikáját. Emiatt gyakran válnak csúfolódás, erőszak tárgyává. Fokozottan ügyelnünk kell azokra a gyermekekre, akiknél ez fennáll, és az óvónők feladata, hogy ettől megóvják őket, hiszen ők maguk erre nem képesek.

Egyeseknél problémát okoz a szemkontaktus felvétele, illetve megtartása, ami mások számára akár bántó is lehet, ha nem tudják az okát. Nem érzékeli azt sem, hogy bizonyos privát térre van szükségünk, emiatt sokszor túl közel állnak a másikhoz. Ez kellemetlen, esetleg fenyegető is lehet.

Nem értik a testbeszédet, és mások érzéseinek felismerése is nehéz számukra, nem érzékelik, ha valaki pl. mérges, ideges.

Speciális érdeklődés jellemzi őket, mely mániává nőheti ki magát, és nem értik, hogy másokat az a bizonyos dolog miért nem érdekel.

- **Sérült kommunikációs készségek**

Lehet, hogy ezeknek a gyermekeknek rendkívül bő, választékos szókincsük van, kommunikációjuk mégis furcsa, mesterkelt, modoros. Gyakran szó szerint értelmezik, amit mondunk nekik, nem értik a viccet, a metaforákat, nem érzékelik a gúnyt, iróniát. Gyakran csak saját érdeklődési körükbe tartozó témáról beszélnek, ügyet sem vetve arra, hogy társait ez érdekli vagy sem. Kevés intonációval, sokszor túl hangosan beszélnek.

- **Koordinációs problémák**

Mozgásuk, testtartásuk emiatt furcsa, időnként esetlen, sportteljesítményüket befolyásolhatja. Ez egy újabb ok, ami miatt gúnyolódás tárgyává válhatnak.

AZ AUTIZMUSBARÁT ÓVODA KIALAKÍTÁSA

„Gyakran feltesszük a kérdést: Miért kell nekem mindezt megcsinálnom a csoportomban EGYETLEN gyermekért? Hisszük, hogy ezek az ötletek és stratégiák a csoport minden gyermeke javára válnak.” (Beaney J., Kershaw P)

Az első lépés a megértés, megismerés

Az autizmussal élő gyermekek esetében a fent részletezett sajátosságokat az elvárásoknál, illetve az értékelésnél figyelembe kell vennünk. Úgy mint:

- Milyen módszerrel közvetítjük az információt feléjük?
- A nyelvi és kommunikációs nehézségeket oldanunk kell.
- Az implicit, mások számára egyértelmű dolgokat explicit módon kell megtanítani.
- AZ általánosítás nehézséget okoz, emiatt nem látnak összefüggéseket a dolgok között, egyes fogalmakat izoláltan értelmeznek, a tanultakat nem tudják más szituációban is alkalmazni.
- Komoly eltérések lehetnek a teljesítményükben a különböző területeken.
- Nehézségeik vannak a hallott szövegek megértésében, illetve a szó szerinti értelmezés is problémát jelenthet.
- A fogyatékoság triászának megléte a következő sajátos szükségleteket feltételez:
 - Struktúrára való igény
 - Segítség- igény társas helyzetekben
 - Hallott információk feldolgozása és önmaguk nyelvi kifejezése terén mutatkozó nehézségek kompenzálásának igénye
- Ne feledkezzünk meg arról, hogy a gyermek valószínűleg nincs tudatában annak, hogy szorong és gyűlik benne a feszültség – figyeljünk oda a kiváltó okokra és az intő jelekre.

Alapelvek

- Új ismeretek, szavak, fogalmak bevezetésekor mindig használjunk vizuális segítséget (példákat lásd később)
- Strukturáljuk a tevékenységeket
Minden tevékenységnél tegyük világossá, érthetővé annak elejét és végét, a menetét, szabályait. Pontosan értse a gyermek, hogy mit kell csinálnia, és mennyit, még mielőtt elkezdené. A nyitott feladatokat lehetőleg kerüljük. A feladat végét jelezzük valamilyen hanggal, órával. Ez minden olyan gyermeknek hasznos, akinél a figyelem átvitel, vagy a feladatok befejezése problémás. Az időjelzőt (pl. a konyhából ismert tojásfőző óra) nem csak feladatoknál, egész nap használhatjuk.
- Kis lépések
Tevékenységeknél, feladatoknál, fejlesztő foglalkozásokon lassan, lépésenként haladjunk. Több lépésből álló, összetett feladat egy-egy részletét, pl. a befejező mozzanatokat végeztessük el, fokozatosan haladva a lépések önálló megoldásáig. Szorongást okozhat, ha azt látja, hogy bonyolult, hosszú feladatot kell megoldania.
- Gyakorlatias és konkrét
Ez különösen fontos új készségek, feladatok bevezetésekor. Mutassunk be pl. egy már kész mintadarabot, vagy mutassuk be pontosan mit/hogyan kell csinálni, esetleg legyen a feladat része az, hogy egy felnőtt is közreműködik.
- Bejósolható a nap
Gondoskodjunk róla, hogy a vizuális napirendben látható tevékenységek a megfelelő sorrendben valóban megvalósuljanak a nap folyamán. Természetesen előfordulhatnak váratlan helyzetek, változások, ezeket alaposan magyarázzuk el. Ezeket is jelöljük a napirendben. A kiszámíthatóság rengeteget segít az autizmussal/Asperger szindrómával élő gyermekeknek. Ha valami előre feltételezhető, hogy bizonytalan, jelölhetjük pl. egy kérdőjellel, utalva arra, hogy valószínűleg ilyen is lesz, de nem tudjuk pontosan mikor.
- Világos, egyszerű nyelvhasználat
Nagyon fontos, amikor megmagyarázunk valamit, vagy utasítást adunk. Ne eresszük túl bő lére a mondandónkat, ne használjunk felesleges szavakat. Kerüljük az ilyen mondatokat: „Mielőtt előveszitek a kifestőkönyveteket, először tegyétek a helyére a gyurmát!” Ez természetesnek hat, és a legtöbb gyermek számára nyilvánvaló, de autizmussal élő gyermekek számára kaotikus. A helyes utasítás ebben a helyzetben: „Tedd helyére a gyurmát! Vedd elő a kifestőkönyvedet!”

A környezet

Az autizmussal élő gyermekek figyelme nehezen irányítható, és könnyen elterelődik. Ezért meghatározó szerepe van az őket körülvevő környezetnek, a csoportszobának.

Az alábbiak nem csupán az autizmussal élő gyermekek viselkedését és fejlődését befolyásolják pozitívan:

- A csoportszobában egyértelműen, fizikailag legyenek elválasztva a különböző tevékenységek helyszínei.
- Az autizmussal élő gyermek (ülő)helyének kijelölésekor vegyük figyelembe, hogy minél kevesebb inger érje, ami elvonhatja a figyelmét.
- A környezet legyen strukturált, szervezett, letisztult, ahol csak a legszükségesebb dolgok, eszközök vannak szem előtt.
- Legyen saját munkaasztala (ha erre nincs elég hely, a gyermek neve/jele mutassa, hogy ki hol foglalatoskodjon).
- Az elvárt viselkedést jelző vizuális emlékeztetők legyenek jól látható helyen.
- Felcímkézett (rajzzal, jellel ellátott), rendben tartott eszközökkel tevékenykedjünk.
- Az adott feladathoz szükséges eszközök legyenek könnyen hozzáférhetők, a nem használatosak látótéren kívül legyenek elhelyezve.
- Ha a csoportszoba mégis kaotikus, és egyszerűsítése, strukturáltsága nem megoldható, mindenképpen legyen az épületben egy olyan hely (nyugi-szoba), ahol az autista gyermeket izolálhatjuk, ha a nagy zaj, nyüzsgés számára elviselhetetlenné válik.

Segítők - *Autizmussal élő gyermekek inklúziója esetében nélkülözhetetlenek!*

- Az óvónővel együtt megtervezi, elkészíti a személyre szabott napirendi és kommunikációs kártyákat.
- A nap elején elmagyarázza az aznapi napirendet, megbeszéljük, hogy milyen tevékenységek, feladatok várhatók.
- Összetettebb feladatoknál azokat elemire szedi, és kis lépésekben közvetíti az autista gyermek számára.
- Ha a gyermek nem érti azonnal a szóbeli utasításokat, megismétli számára, kivárja, hogy feldolgozza az információt.
- Ha olyan helyzet várható, melyet az autista gyermek valószínűleg nem ért majd, felkészíti rá a gyermeket.
- Gondoskodik róla, hogy a gyermek saját munkaasztalánál minden szükséges eszköz rendelkezésre álljon.
- Elősegíti a gyermek társas kapcsolatainak kialakítását, segíti a gyermeket a társaival való kommunikációban páros vagy csoportos tevékenységek alatt.
- Megfigyel. Az autista gyermek nem szól, ha valami bántja, hanem viselkedésproblémával hívja fel rá a figyelmet. A segítő megfigyeli és rögzíti az eseményeket, melyek pl. rohamhoz vezettek. Ezáltal megismerhetők a problémás viselkedést kiváltó okok, melyek felismerésével, majd elkerülésével a viselkedésproblémák sok esetben elkerülhetők.
- A kevésbé strukturált időszakokon (szabadidő, ebédidő, foglalkozások közti átmeneti idő) átsegíti az autista gyermeket. Lefoglalja, elmagyarázza neki, hogy mi történik, mik az elvárások az adott helyzetben.
- Kollégák tájékoztatása: mivel a segítő tölti a legtöbb időt az autista gyermekkel, sok olyan információval rendelkezik róla, mely a többi kolléga számára is hasznos lehet.

VISELKEDÉSPROBLÉMÁK ÉS KEZELÉSÜK AZ ÓVODÁBAN

„...minden viselkedésnek van valami oka, és minden viselkedés egyben a kommunikáció egy formája. A kiborulás kristálytiszta üzenet egy olyan gyermek részéről, aki pillanatnyilag semmi más módon nem tudja kifejezni magát...” (E. Nothbohm)

Az óvodákban, iskolákban vagy a családban nagyfokú feszültséget, tehetetlenséget vált ki a kirívó viselkedés.

Erről mindenképpen tudnunk kell, hogy általában nem akar a gyermek szándékosan bántani más, vagy károkat okozni. Inkább arról van szó, hogy az autizmussal élő gyermekek nem, vagy kevésbé hatékonyan tudják kommunikálni azt, ha rosszul érzik magukat, feszültek, valamit nem értenek, zavarja őket valami. Ez így van a beszédet használók többségénél is.

A legjobb az, ha megtanuljuk azt, hogy a kirívó viselkedésnek is van oka, például:

- szenzoros túlérzékenység, vagy élménykeresés (zajok, fények, szagok, stb.);
- fizikai, fiziológiai okok (betegség, rossz közérzet, fájdalom, alvás-ébrenlét egyensúlyának felborulása stb.);
- a rigid helyzetkezelésből adódó problémák (állandósághoz való ragaszkodás, a helyzetnek megfelelő tanult viselkedés alkalmazásának nehézségei stb.);
- társas viselkedés vagy a kommunikációs készségek zavaraiából eredő nehézségek (megfogalmazódott vágyak, kérések, információk megfelelő módon történő kifejezésének, mások vélekedésének, szempontjainak megismerési, követési zavarai stb.).

A különböző okok ellenére a viselkedési válaszok sok esetben azonosak, emiatt azok megfigyeltése körültekintő, kitartó, fáradtságos munkát igényel. A problémák enyhítésére tett megoldásaink viszont akkor lesznek hatékonyak, ha az okokra fókuszálunk.

Néhány példa, amivel megelőzhetjük a viselkedésproblémákat:

- Biztosítsunk határozottan tervezett struktúrát, legyen kiszámítható a tevékenységek sorrendje.
- Támogassuk a strukturálatlan idő, pl. szabadidő eltöltésének megtervezését.
- Az elvárásokat, követelményeket a gyermek állapotának megfelelően határozzuk meg.
- Alkalmazzunk egyértelmű viselkedési szabályokat.
- Használjunk képsorozatot, én-könyvet, személyes naplót a szociális készségek fejlesztéséhez.
- Tanítsunk konkrét, megfelelő jelzéseket, adott helyzetekben elvárt viselkedést.
- A pozitív viselkedést jutalmazzuk, jutalmazzuk, jutalmazzuk....

EGYÉNI FEJLESZTÉSI TERV

Az óvodába kerülés előtt mindenképpen szükséges, hogy az autista gyermekek pontos diagnózissal, illetve a beavatkozások tervezését segítő gyógypedagógiai-pszichológiai felmérés eredményeivel, a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság által készített szakértői véleménnyel rendelkezzenek, valamint egyéni, óvodai beilleszkedést előkészítő fejlesztésben részesüljenek.

Ez alapján kell összeállítani a gyermek állapotának, erősségeinek, hátrányainak megfelelően differenciált, de a kommunikáció – szociális készségek – értelmi fejlődést támogató beavatkozásokat mindenképpen tartalmazó egyéni fejlesztési tervet. A fejlesztési tervet az óvoda személyzetét segítő autizmus specifikus programok terén képzett szakember segítségével készítik el az óvodapedagógusok. Változó időtartamra szól, de háromhavonta érdemes kontrollálni és szükség szerint módosítani.

Egy megfelelő egyéni fejlesztési terv általában:

- Figyelembe veszi a gyermek viselkedésének karakterét, alkalmazkodási nehézségeit, annak lehetséges okait.
- Alkalmazza a strukturált tanítás alapelveit.
- A speciális készségek fejlesztésére fókuszál, magába foglalva a verbális és nem verbális kommunikáció és a megértés elősegítését, a csoportban való részvétel erősítését, a mindennapos önkiszolgálás készségeinek fejlesztését.
- Előkészíti, előremozdítja az együttnevelés hatékonyságát.

A SZÜLŐK ÉS SZAKEMBEREK EGYÜTTMŰKÖDÉSE

Az autizmussal élő gyermekek szüleinek nagy teher nehezedik, gyermekük állapotával, jövőjével kapcsolatos aggodalmakkal, szorongással.

A pedagógusok munkájának sikere nagymértékben függ attól, hogy képesek-e a családdal közösen kitűzni és megvalósítani a gyermek fejlődésével kapcsolatos célokat.

A szülőkkel való együttműködés kölcsönös: a szakemberek beépíthetik a szülők gyermekükkel kapcsolatos tudását és tapasztalatát, a szakemberek javaslatokat fogalmazhatnak meg az otthoni környezet kialakítása, a gyermekkel való foglalkozások módjával kapcsolatban. A szakembereknek a családdal együtt kell megfogalmazniuk a gyermek fejlődésének, fejlesztésének céljait.

Az együttműködés alapvető szabályai:

- A szakember – szülő kapcsolatnak a kölcsönös tiszteletre és bizalomra kell épülnie.
- A szakemberek hallgassák meg figyelmesen a szülők véleményét, tapasztalatait, esetleges panaszait.
- Lehetőségei szerint segítsenek, vagy keressék a lehetőségeket a problémák megoldására.
- Adjanak a szakemberek érdemi tájékoztatást, pontos, objektív, problémafeltáró elemzést, a gyermek aktuális állapotáról, magatartásáról.
- Szükség esetén tanácsokkal, konkrét instrukciókkal segítse a szülőket gyermekük megértésében, illetve az óvodában eredményes, otthon is alkalmazható módszerek bevezetésében.

MILYEN AZ IDEÁLIS ELLÁTÁS AZ AUT-PONT ALAPÍTVÁNY SZERINT?

„Nem könnyű autistának lenni. Azok a lehetőségek, melyek jelenleg rendelkezésemre állnak azért állnak rendelkezésemre, mert a szüleim nem hagyták, hogy papírt gyűrögsek vagy különböző dolgokat kenjek a padlóra.” (Ros Blackburn)

Amely a mielőbbi pontos orvosi diagnózistól kezdve intenzív korai fejlesztést, speciális vagy többségi óvodai, iskolai fejlesztést, oktatást és továbbtanulási lehetőséget is biztosít korhatár nélkül.

Speciálisan képzett szakembereket alkalmaz, akik követik a szakmai módszerek és eszközök fejlődési lehetőségeit, munkájukhoz a megfelelő szemléletet és ismereteket elsajátítják, alkalmazzák.

A speciális fejlesztési programok célja a gyermek egyéni képességei szerint elérhető legmagasabb önállósági szint elérése. Ennek érdekében a tanítást egyénre szabott rövid, közép, és hosszú távú tervekre alapozza:

- Különös figyelmet szentel a sérült és hiányzó képességek pótlására, különös tekintettel a kommunikáció, az önálló életvitelhez szükséges mindennapi készségek, a munkavégzés, az aktív, változatos szabadidős tevékenységek és a társas kapcsolatok fejlesztésére.
- Törekszik a szülők és szakemberek együttműködő kapcsolatának kialakítására és fenntartására, valamint az integrációs lehetőségek kiépítésére és ápolására.
- Törekszik arra, hogy az autizmussal élő személy számára az egészséges, változatos, boldog élet feltételeit biztosítsa.
- A szolgáltatásokat az autizmussal élő személy számára egész életén át szükség szerint nyújtja akkor is, ha a gyermek a családból más védő környezetbe kerül.

HASZNÁLJUNK VIZUÁLIS TÁMOGATÁST!

AZ AUTIZMUSBARÁT KÖRNYEZET KIALAKÍTÁSÁNAK EGYIK LEGFONTOSABB ESZKÖZE A VIZUÁLIS TÁMOGATÁS

Az autizmusbarát vagy protetikus környezet kialakításával cél, hogy a tér- idő szervezése nyújtson minden gyermek számára látható és érthető információt arról, hogy:

Mit kell vagy mit lehet csinálni?
Hol?
Mennyi ideig?
Mi lesz a következő tevékenység?

A tér strukturálása

- Az egyes terek funkciója világosan látható
- A tevékenységek világosan elkülönülnek
- Nincsenek zavaró ingerek (beszélgetés, más zaj, fény, felület, szagok...), felesleges tárgyak, díszítés
- Lehetőség van az elkülönülésre, pihenésre
 - biztonságos
 - rendezett
 - átlátható
- Hely áll rendelkezésre a napirend alkalmazására
- Hely biztosítása a saját tárgyaknak
- A feladat helyszínek kijelölésénél figyelembe kell venni, hogy sok gyerek koncentrációs zavarokkal is küzd ezért az eltakart tér, a paravánok,ingerszegény környezet eszköz arra, hogy a feladatát meg tudja oldani
- Szükséges a pihenés megszervezése, időnként mentesítés a társas helyzettől

A napirend. Miért használjunk vizuális napirendet?

Képessé teszi a gyermeket arra, hogy:

- a napirend struktúráját kövesse verbális instrukciókra és szociális jelzésekre történő támaszkodás nélkül;
- támpontja legyen, azáltal csökkenjen a feszültsége, fokozódjon biztonságérzete;
- elkerülje a felnőttel szembeni konfrontációt a számára kevésbé kedvelt tevékenységekre készítés esetén;
- felkészüljön a változásra, változatos tevékenységeket végezzen, csökkentse a kényszeres állandósághoz való ragaszkodást vagy repetitív készítéseket;
- összekösse az elvárt viselkedését a napirendben jelölt tevékenységgel;
- több lépésből álló önálló tevékenységeket végezzen.

A napirend láthatóvá tétele

- A napirend a helyvel és idővel kapcsolatos információk érthető közlésére szolgáló vizuális segítő eszköz, a téri és időbeli tájékozódás összekapcsolása. Megmutatja, hogy **MIT? HOL? MIKOR? MILYEN SORRENDEN?** kell tenni.
- A szimbólumpár egyikét az adott tevékenység helyszínén helyezük el megmutatva ezzel annak helyét, a másikat pedig a gyermek napirendjén.

- Így ért bennünket: mutatjuk, rögzítjük, nem csak mondjuk!
- A szóbeli megértést támogató, helyettesítő eszköz a gyermekek számára pl. képes órarend, piktogramos részletes napirend, fotós napirend, tárgyas napirend.

Tevékenységek megszervezése vizuális segítséggel

Miért használjunk vizuális eszközöket a tevékenységek megszervezéséhez?

A folyamatábrák, „kódos feladatok” forgatókönyvek, konkrét utasítások egy adott feladat vagy tevékenység megtanulásához, rögzítéséhez. Képesse teszi a gyermeket, hogy:

- pontosan megismerje, mit kell csinálnia, mennyi „dolga” van, mik a tevékenységek lépései, mi történik, ha a végére ér;
- megtanuljon fontos rutinokat, készségeket az önálló feladatvégzés terén;
- önállóan végezzen el feladatokat;
- kövesse, átélje az elért teljesítményeit;
- megértse több elemből, lépésből álló utasítást.

Folyamatábrákkal és a tevékenységekhez szükséges eszközök sorba rendezésével előrevetítjük, vezetjük a tevékenységek lépéseit és a lépések mozzanatainak sorrendjét. A folyamatábrák a gyermek képességeihez igazodnak, a feladat önálló elvégzését lehetővé tevő megfelelő számú információt közvetítenek.

A cél, hogy a gyermekek kommunikációja mind a megértés mind a kifejezés terén jól funkcionáljon.

- A környezet befolyásolása
- Igények, szükségletek kifejezése
- A beszédfigyelem koncentrálásának segítése
- A metakommunikációs kísérlet hiányának kompenzálása
- Kezdeményezés, kölcsönösség fenntartása
- A gyermek számára fontos tárgy vagy tevékenység kérése
- Visszautasítás!
- Információ, válaszadás
- Élmény megosztás
- Segítségkérés

A kiadvány összeállításához felhasznált források:

Beaney J., Kershaw P. (2003): Inclusion in the Primary Classroom. Support materials for children with autistic spectrum disorders. The National Autistic Society, London
Le Couteur, A. et. al. (2003): National Autism Plan for Children. The National Autistic Society, London
www.autizmus.hu

További tájékozódást segítő szakirodalom:

Balázs A. (2000): Az autista gyermekek az óvodában és az iskolában. In: Illyés S. (szerk.) Gyógypedagógiai alapismeretek. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Budapest
Baron-Cohen, S., Bolton, P. (2000): Autizmus. Osiris Kiadó, Budapest
Bogdashina, O. (2008): Valódi színek. Autisták Országos Szövetsége, Geobook Kiadó, Budapest
Clemm, J., Zarkowska, E. (2007): Viselkedés problémák és autizmus spektrum zavarok. Kapocs Kiadó, Budapest
Gájerné Balázs G. (2006): Inkluzív nevelés: Ajánlások autizmussal élő gyermekek kompetencia alapú fejlesztéséhez. Óvodai nevelés. SuliNova Kht, Budapest
Gájerné Balázs G., Őszi, T. (2007): Útmutató autizmussal élő gyermekek, tanulók együttneveléséhez Módszertani intézményi útmutató Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest
Gosztonyi, N.-Szaffner É. (2008): Sérülés specifikus eszköztár autizmussal élő gyermekek, tanulók együttneveléséhez Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest
Hannah L. (2010): Te is tudod! Hogyan foglalkozunk autizmussal élő kisgyermekkel? Autisták Országos Szövetsége, Budapest
Howlin, P., Baron-Cohen, S., Hadwin, J. (2005): Miként tanítsuk az elme olvasását autizmussal élő gyermekeknek? Kapocs Kiadó, Budapest
Jordan, R. (2007): Autizmus társult értelmi sérüléssel. Kapocs Kiadó, Budapest
Moor, J. (2009): Hogyan játszunk és tanulunk autista gyermekkel. Animus Kiadó, Budapest
Németh K., Őszi T., Szaffner É. (2005): Autizmussal élő gyermekek integrációjának lehetősége in: Kisgyermek, nagy problémák. RAABE Kiadó, Budapest
Notbohn, E. (2010): Tíz dolog amit minden autizmussal élő gyermek szeretné, ha tudná. AOSZ és Geobook Kiadó, Budapest
Őszi Tamásné és mások (2007): Óvodai program autizmussal élő gyermekeket nevelő óvodák számára. Autizmus Alapítvány, Budapest
Őszi Tamásné (2010): Ajánlások az autizmus-specifikus alapszolgáltatások kialakításához a közoktatásban: működésük minimális és optimális szakmai feltételrendszere. Fogytékos Személyek Esélyegyenlőségéért Közalapítvány, Budapest
Peeters, T. (1998): Autizmus – az elmélettől a gyakorlatig. Kapocs Könyvkiadó, Budapest
Schopler, E. szerk. (2002): Életmentő kézikönyv szülőknek. Kapocs Kiadó, Budapest
Quill, K.A. (2009): Tedd-nézd-hallgasd-mond. Szociális és kommunikációs intervenció autizmussal élő gyermekek számára. Kapocs Könyvkiadó, Budapest

Néhány fontosabb jogszabály:

2/2005. (III. 1.) OM rendelet a Sajátos nevelési igényű gyermekek óvodai nevelésének irányelve és a Sajátos nevelési igényű tanulók iskolai oktatásának irányelve kiadásáról
137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról
11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről
1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

Ahonnán segítség kérhető:

AUT-PONT Autista Gyermekért és Fiatalokért Alapítvány

5600 Békéscsaba, Kereki sikátor 11.

Tel/fax: (+36-66) 530-690 Mobil: (+36-30) 555-9345

E-mail: autpont@autpont.hu

Honlap: www.autpont.hu

Vadaskert Alapítvány a Gyermekek Lelki Egészségéért

1021 Budapest Lipótmezei út 5.

Tel: +36-1-392-1400; **Fax:** (+36 1) 392-1401; (+36 1) 392-1411

E-mail: info@vadasnet.hu; vadaskert.info@gmail.com

Honlap: www.vadaskertalapitvany.hu

Autizmus Alapítvány

központi épülete:

1089 Budapest Delej u. 24-26.

Tel/fax: (+ 36-1) 314-2859, (+36-1) 210-4364

Ambulancia:

1089. Budapest, Delej u. 21.

Telefon: (+36-1) 334-1123

Honlap: www.autizmus.hu

Békés Megyei Tudásház és Könyvtár

Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottsága

5600 Békéscsaba Kiss Ernő u. 3.

Tel.: (+36-66)-530-204 **Fax:** (+36-66) 530-206

E-mail: szakbiz@bmk.hu

Autisták Országos Szövetsége

1053 Budapest Fejér György u. 10.l.em. 3.a. 23-as csengő.

Tel: (+36-1) 354 1073 **Fax:** (+36-1) 302 0194

E-mail: info@esoember.hu

Honlap: www.esoember.hu